

Tomasz Waligóra
Uniwersytet Gdański

Wprowadzenie uregulowań Bazylea III oraz jego skutki dla bankowości polskiej i europejskiej

Trwające od 2010 r. prace nad implementacją do prawa europejskiego uregulowań Bazylea III przybierają coraz bardziej zaawansowaną formę. Mimo że wprowadzenie nowych regulacji zaplanowano na 1 stycznia 2013 r., wciąż toczą się dyskusje nad doprecyzowaniem szczegółów. Opóźnienia te wynikają nie tylko z obaw o niedostateczną gotowość europejskiego systemu na przyjęcie przepisów CRD IV/CRR, ale również z burzliwych dyskusji dotyczących planów wprowadzenia unii bankowej, w której obowiązkowo uczestniczyłyby wszystkie kraje strefy euro. Brak jednomyślności co do formy sprawowania jednolitego międzynarodowego nadzoru nad bankami to także problem Polski. Chociaż Polska chciałaby uczestniczyć w tworzeniu unii bankowej, to jej obecność w niej nie jest wskazana ze względu na zbyt wysokie koszty. Cel artykułu stanowi ukazanie stopnia przygotowania europejskiego, w tym polskiego, sektora bankowego na przyjęcie uregulowań Bazylea III oraz wskazanie zagrożeń, jakie mogą wyniknąć w związku z przystąpieniem Polski do unii bankowej. W toku prac autor opierał się na analizie raportów krajowych i międzynarodowych ośrodków i instytucji badawczych, a także danych udostępnianych przez krajową instytucję nadzorczą oraz banki.

The implementation of Basel III and its consequences for Polish and European banking

Started in 2010, the form of actions on the implementation of European law regulations Basel III is becoming more and more advanced. However, despite the anticipated starting date of the new regulations on January 1, 2013, still there are discussions and numerous details to be clarified. These delays are not only due to the European system's possible unpreparedness for rules of CRD IV/CRR, but also because of the heated discussions on the plans to introduce a banking union, which would obligatorily include all countries of the euro zone. Lack of consensus on the forms of uniform international supervision of banks is also a serious problem in Poland. Although the country would like to participate in the creation of a banking union, its participation in it is not recommended by reason of the possible high costs. The purpose of this article is to show the degree of preparedness of European and Polish banking sector to adopt the Basel III regulations, and to show the risks that may arise in connection with the Polish accession to the banking union. In the paper bases on an analysis of reports from research centers and institutions as well as on the analysis of data provided by national supervisors and banks.

Keywords: banking union, Basel III, CRD IV/CRR, financial supervision

Klasyfikacja JEL: G21, G28, K23

Wprowadzenie

Implementacja rozwiązań Bazylea III jest bardzo ważna w kontekście europejskiego kryzysu zadłużenia, który uwidocznił się w Europie po światowym kryzysie gospodarczym lat 2007–2009. Wprowadzenie do europejskiego prawa dyrektywy oraz rozporządzenia CRD IV/CRR (Capital Requirements Directive IV/Capital Requirements Regulation), zawierających regulacje dotyczące zarówno ilościowych, jak i jakościowych aspektów współczynników wypłacalności, a także zupełnie nowych w kontekście rozwiązań bazylejskich wskaźników płynności czy dźwigni finansowej, powinno wpłynąć na ustabilizowanie się sektora bankowego w UE. Aby lepiej zapanować nad wdrażaniem nowych uregulowań oraz dodatkowo wzmocnić wiarygodność unijnego systemu bankowego, zdecydowano się również rozpocząć prace zmierzające do wprowadzenia tzw. unii bankowej. Ze względu na związek tych działań z implementowanymi regulacjami Komitetu Bazylejskiego opóźnia się zakończenie prac nad nową dyrektywą i rozporządzeniem. Dlatego też, mimo planu wdrożenia pakietu Bazylea III z dniem 1 stycznia 2013 r., termin ten nie został dotrzymany.

W swojej pracy autor korzystał głównie z raportów krajowych i międzynarodowych instytucji i ośrodków badawczych, a także analizował dane dotyczące polskiego sektora bankowego udostępniane przez Komisję Nadzoru Finansowego oraz same banki. W ten sposób osiągnął cel, jakim było ukazanie stopnia przygotowania europejskiego oraz polskiego systemu bankowego na przyjęcie regulacji Bazylea III, a także możliwych następstw przystąpienia Polski do unii bankowej.

W pierwszej części artykułu zaprezentowano istotę nowych regulacji Komitetu Bazylejskiego wraz z planowanym harmonogramem ich wprowadzenia. Następnie przedstawiono możliwy skutek wpływu uregulowań Bazylea III na rozwój światowej gospodarki, a także gotowość europejskiego oraz polskiego sektora bankowego na ich przyjęcie. Wymieniono też kroki podjęte przez cztery polskie banki (PKO BP, BZ WBK, Getin Noble Bank, Alior Bank) w celu przygotowania się na przyjęcie przepisów CRD IV/CRR. Końcowa część artykułu przedstawia krótką analizę korzyści i kosztów wynikających z ewentualnego przystąpienia Polski do przygotowywanej w ramach UE unii bankowej.

1. Bazylea III i jej podstawowe elementy

Pomimo obowiązywania Nowej Umowy Kapitałowej wprowadzonej do prawodawstwa unijnego kryzys finansowy lat 2007–2009 miał bardzo ostry przebieg. Wiele instytucji finansowych upadło bądź znalazło się w sytuacji wymagającej skorzystania z pomocy z zewnątrz. Konieczne stało się zapoczątkowanie działań

związanych z przygotowaniem uregulowań w pełniejszy sposób chroniących klientów banków przed niedostatecznym zabezpieczeniem się przez nie na wypadek kryzysu. Wspomniany kryzys wskazał na wiele niedoskonałości w obowiązujących wymogach kapitałowych. Dotyczyły one i jakości, i ilości gromadzonych kapitałów. Dodatkowo, przypadek belgijsko-francuskiego banku Dexia zwrócił uwagę na fakt, że nawet przestrzegając narzuconych norm współczynnika wypłacalności, można znaleźć się w sytuacji wymagającej pomocy ze strony rządu. Przyczyną takiego stanu rzeczy były problemy płynnościowe grupy. Dlatego też podczas prac nad nowymi uregulowaniami dołożono starań, by weryfikowały one płynność instytucji finansowych.

Początki prac nad rozwiązaniami Bazylea III wiążą się ze wspólnymi ustaleniami państw grupy G20, powziętymi w trakcie spotkania w 2010 r. W oparciu o nie Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego przygotował projekt nowych uregulowań, które w toku prac konsultowano m.in. z Europejskim Komitetem Bankowym oraz Komitetem Europejskich Nadzorców Bankowych, w 2011 r. zastąpionym Europejskim Urzędem Nadzorów Bankowych. Poddano je również konsultacjom publicznym, by poznać reakcje krajów, do których prawodawstwa zostaną wprowadzone [Kasiewicz, Kurkliński, 2012]. Choć wspomniana implementacja miała rozpocząć się 1 stycznia 2013 r., to na dzień 19 kwietnia 2013 r. wciąż nie uzgodniono ostatecznych wersji dyrektywy CRD IV oraz rozporządzenia CRR, które znalazłyby aprobatę Parlamentu Europejskiego. Próby lobbowania ze strony banków oraz przedstawicieli rządów krajów Unii Europejskiej sprawiają, że uzyskanie porozumienia stanowi poważny problem. W wersji rozporządzenia rozważanej przez unijnych prawodawców skoncentrowano się na głównych elementach Bazylea III. Objęły one m.in.:

- nowe zalecenia odnośnie do wartości współczynnika wypłacalności, ze szczególnym uwzględnieniem współczynnika CET1,
- współczynniki płynności finansowej,
- wskaźnik dźwigni finansowej.

Unijna dyrektywa natomiast dotyczyć będzie takich obszarów, jak bufony kapitałowe czy też nadzór finansowy [European Commission, 2011a]. Zasadnicza zmiana po wprowadzeniu nowych reguł dotyczących współczynnika wypłacalności obejmie wzrost roli kapitałów najwyższej jakości. To od nich będzie się dokonywać wszelkich odliczeń i to one potrzebne będą do tworzenia omówionych dalej buforów kapitałowych. Współczynnik kapitałowy w nowej formie nie uwzględni także kapitałów krótkoterminowych (Tier 3). Z kapitału Tier 1 natomiast wyodrębnione zostaną dwa składniki: Common Equity Tier 1 – CET1 (akcje zwykle, rezerwy zatrzymane, zapasowy kapitał dodatkowy) oraz Additional Tier 1 – ADT1 (instrumenty dłużne emitowane przez banki). Zmieniają się również minimalne wysokości wspomnianych współczynników, zgodnie z ustalonym planem

będą się one jednak stopniowo zwiększać do 2019 r., kiedy to mają zacząć obowiązywać w pełnej formie [Tylińska, Zygierewicz, 2012]. Harmonogram planowanych działań przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wysokości poszczególnych kategorii kapitału w ramach uregulowań Bazylea III w latach 2013–2019 (w %)

Kapitały wg Bazylea III	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
CET1	3,5	4,0	4,5				4,5
Tier 1	4,5	5,5	6,0				6,0
Kapitał całkowity	8,0						8,0
Kapitał całkowity + bufor zabezpieczający	8,0			8,625	9,25	9,875	10,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Bank for International Settlements, 2013].

Dane przedstawione w tabeli 1 ukazują stopniowy wzrost minimów poszczególnych wskaźników. Widać również wzrost udziału kapitałów pierwszej kategorii w kapitałach całkowitych. W tabeli zaprezentowano też bufor zabezpieczający, który od 2016 r. corocznie zwiększany będzie o 0,625 p.p., by w 2019 r. osiągnąć swą ostateczną wysokość 2,5%. Co istotne, bufor ten składać się będzie tylko z kapitałów najwyższej jakości, czyli tych samych, które tworzą CET1. Dzięki dyrektywie ma zostać wprowadzony również bufor antycykliczny, tak samo jak bufor zabezpieczający tworzony z kapitałów najwyższej jakości. Jego stosowanie jednak zależeć będzie od decyzji krajowych instytucji nadzorczych, które będą mogły przyjąć go w styczniu 2016 r. To, czy zdecydują się na to, zależeć będzie jedynie od indywidualnej sytuacji gospodarki danego kraju. Jeżeli zastosowanie bufora antycyklicznego okaże się wskazane, nadzorca będzie mógł regulować jego wielkość co 0,25 p.p. Ciekawostką jest, że pomimo ustalenia górnej granicy bufora na 2,5%, w szczególnych przypadkach będzie można podnieść jego wartość powyżej tego limitu. Kapitały na poczet obu wspomnianych buforów powinny być gromadzone w okresie dobrej koniunktury, aby w przypadku niespodziewanego jej załamania instytucje finansowe potrafiły samodzielnie poradzić sobie z sytuacją kryzysową [European Commission, 2011b].

Kolejnymi, zupełnie nowymi wielkościami nieuwzględnianymi dotychczas w regulacjach Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego, a mającymi pomóc w szacowaniu kondycji finansowej banków, są wskaźniki płynności: Liquidity Coverage Ratio (LCR) oraz Net Stable Funding Ratio (NSFR). Pierwszy z wymienionych stanowi współczynnik płynności krótkoterminowej, określanej jako horyzont przeżycia banku. Jego konstrukcję prezentuje równanie 1.

$$LCR = \frac{\text{Aktywa płynne wysokiej jakości}}{\text{Wpływy netto w horyzoncie 30 dni}} \quad [1]$$

W przypadku opisywanego wskaźnika, po protestach ze strony dużych banków, postanowiono rozłożyć w czasie jego wdrażanie, poszerzając jednocześnie kategorię aktywów płynnych wysokiej jakości o nowe pozycje. Według harmonogramu zaproponowanego w styczniu 2013 r. współczynnik LCR wprowadzony zostanie w styczniu 2015 r., kiedy to jego minimalna wartość wyniesie 60%. Następnie co rok jego wartość zwiększana będzie o 10 p.p., aż do uzyskania 1 stycznia 2019 r. pułapu 100%. Współczynnik LCR ma zapewnić taką ilość płynnych aktywów wysokiej jakości, która umożliwiłaby realizację zobowiązań banku w okresie 30 dni od chwili zaistnienia sytuacji kryzysowej, bez konieczności sięgania po pomoc publiczną. Wspomniane aktywa wysokiej jakości podzielone zostały na klasy, których skład prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Klasy aktywów wysokiej jakości stosowane do wyliczania współczynnika LCR

Klasa 1	Gotówka
	Rezerwy w banku centralnym
	Aktywa rynkowe gwarantowane przez rządy, banki centralne i niektóre instytucje międzynarodowe o zerowej wadze ryzyka wg standardów Bazylea II
Klasa 2A	Aktywa rynkowe gwarantowane przez rządy, banki centralne i niektóre instytucje międzynarodowe o 20-procentowej wadze ryzyka wg standardów Bazylea II
	Korporacyjne obligacje zabezpieczone oraz dłużne papiery wartościowe o ratingu co najmniej AA-
Klasa 2B	Papiery korporacyjne o ratingu od A+ do BBB-
	Obligacje zabezpieczone hipotecznie o ratingu co najmniej AA
	Akcje spółek giełdowych pod określonymi warunkami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Bank for International Settlements, 2013, s. 11–15].

Przy wyliczaniu aktywów płynnych wysokiej jakości należy wziąć pod uwagę, że klasa 2A stanowić może maksymalnie 40% ich wartości, natomiast klasa 2B tylko 15% [Bank for International Settlements, 2013].

Drugim ze wskaźników płynności, mającym zapewnić stabilność finansowania w okresie jednego roku w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowej, jest Net Stable Funding Ratio (NSFR). Konstrukcję omawianego wskaźnika przedstawia równanie 2.

$$NSFR = \frac{\text{Dostępne Stabilne Finansowanie}}{\text{Wymagane Stabilne Finansowanie}} \quad [2]$$

Zasadniczym problemem w przypadku spełnienia norm tego wskaźnika jest niedopasowanie terminów zapadalności należności oraz zobowiązań w bankach

polskich i zagranicznych. W dalszej części artykułu autor wskaże na jeden ze sposobów poprawy wskaźnika w przypadku polskiego sektora bankowego.

Ostatnim z głównych elementów wprowadzanych przez rozporządzenie jest wskaźnik dźwigni finansowej. Jego kształt według uregulowań Komitetu Bazylejskiego prezentuje równanie 3.

$$LR = \frac{\text{Fundusze podstawowe}}{\text{Aktywa} + \text{Zobowiązania pozabilansowe}} \quad [3]$$

Wskaźnik ten wskazuje na stopień, w jakim działalność badanego banku jest lewarowana. Minimalne wskazanie współczynnika w wysokości 3% oznacza lewarowanie na poziomie ponad 33 razy, co oznacza że na każdą jednostkę kapitałów podstawowych przypadają ponad 33 jednostki posiadanych aktywów bądź zobowiązań pozabilansowych. Stosowanie tak dużego lewara zwiększa ryzyko prowadzenia działalności, podnosząc wartość ekspozycji ważonej ryzykiem. Powoduje też, że zwłaszcza w tak trudnym gospodarczo okresie, z jakim mieliśmy do czynienia w latach 2007–2009, bankom, które utrzymują ten lewar na jeszcze wyższym poziomie, trudno poradzić sobie z pełnym regulowaniem swoich zobowiązań.

2. Makro- i mikroekonomiczne skutki implementacji uregulowań Bazylea III

Stopień finansjalizacji gospodarki w XXI w. sprawia, że każda próba uregulowania kwestii związanych z instytucjami finansowymi może mieć na nią ogromny wpływ. O potencjale takiego oddziaływania świadczyć może m.in. wskaźnik ukazujący stosunek aktywów banków komercyjnych do PKB kraju, w którym działają. Analiza danych statystycznych europejskiego sektora bankowego pokazuje, że w 2010 r. aktywa banków komercyjnych UE stanowiły 345% ich PKB. Dla porównania wskaźnik ten dla USA w tym samym czasie wynosił 78%, natomiast dla Polski 82%. Dlatego też, ze względu na zasięg działań opracowywanych przez Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, dokonano wielu symulacji ich wpływu na światową gospodarkę. Uzyskane wyniki znacząco różniły się jednak od siebie w zależności od instytucji, która przeprowadzała badanie. Analizy przygotowane przez Komitet Bazylejski we współpracy z Komisją Europejską zakładają, że nowe regulacje doprowadzą do minimalnego obniżenia wzrostu gospodarczego. Rozważane scenariusze wskazują na potencjalny spadek w granicach od 0,03 p.p. do 0,19 p.p. Przy porównywalnym wzroście kosztów ponoszonych przez banki wpływ ten wydaje się niewielki [European Commission, 2011c]. Podobna analiza przeprowadzona pod auspicjami OECD wskazała, że w zależno-

ści od terminu rozpoczęcia implementacji nowych rozwiązań, mogą one wywołać średnioroczny spadek wzrostu PKB od około 0,04 p.p. do około 0,16 p.p. [Cournede, Slovák, 2011]. O ile zaprezentowane wyniki zasadniczo od siebie nie odbiegają, o tyle wyniki analizy przedstawione przez Instytut Finansów Międzynarodowych (Institute of International Finance) z siedzibą w Waszyngtonie ukazują zupełnie inny obraz sytuacji. Zdaniem analityka tej instytucji w najbliższych latach światową gospodarkę mogą dotknąć następujące problemy wynikające z wprowadzenia uregulowań Bazylea III:

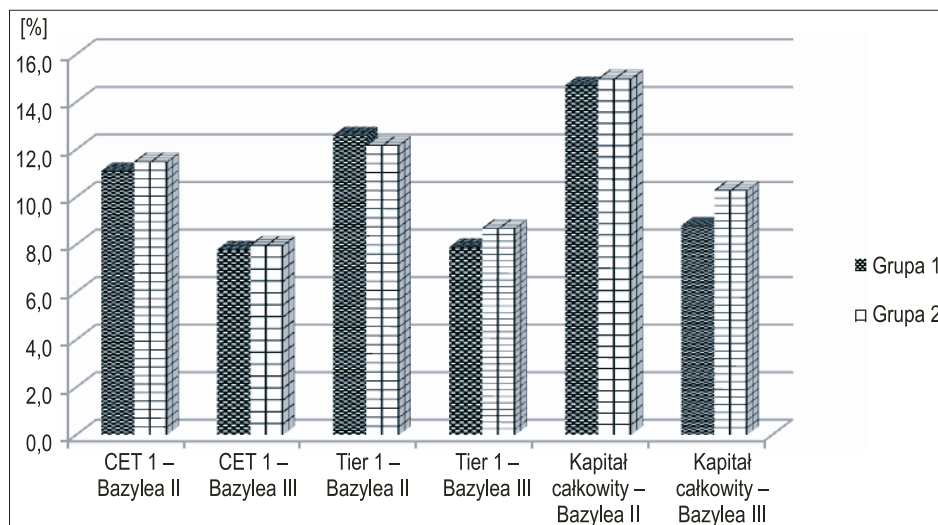
- obniżenie do 2015 r. PKB o 3,2% w skali światowej,
- ograniczenie zatrudnienia o 7,5 mln osób,
- wzrost marż kredytowych do 2015 r. o 3,6 p.p.,
- zwiększenie zapotrzebowania do 2015 r. na kapitał Tier 1 w kwocie 1,3 bln USD.

Analiza ta zawiera również subiektywną opinię, jakoby wprowadzane uregulowania nie miały żadnego wpływu na ewentualne wystąpienie kryzysu finansowego w przyszłości [Suttle, 2011].

Oprócz badań nad makroekonomicznym wpływem implementowanych uregulowań Bazylea III, European Banking Authority regularnie przeprowadza badania nad oddziaływaniem tych regulacji na sektor bankowy krajów europejskich [EBA, 2013]. Wyniki ostatniego z badań, oparte na danych zgromadzonych do 30 czerwca 2012 r., zaprezentowane zostały w marcu 2013 r. Dla przejrzystości prowadzonych analiz zdecydowano się podzielić badane banki na dwie grupy. Pierwsza z nich objęła 44 banki z 14 krajów, których kapitał Tier 1 przekroczył 3 mld EUR, druga zaś 113 pozostałych banków objętych badaniem z 17 krajów (z kapitałem Tier 1 poniżej 3 mld EUR). W grupie drugiej znalazło się także 5 banków z Polski.

Rysunek 1 prezentuje współczynniki wypłacalności dla różnych kategorii kapitałów, z podziałem na dwie grupy badanych banków, z uwzględnieniem przejścia od uregulowań Bazylea II do Bazylea III. W obu analizowanych grupach zaobserwowano gwałtowny spadek poziomu wyliczanych współczynników. Wpłynęły na to zarówno zmiany w metodach wyliczania kapitałów (licznik), jak i wzrost wagi niektórych aktywów (mianownik). Z tych powodów współczynnik CET1 obniżył się z 11,1% do 7,8% dla grupy 1 oraz z 11,5% do 8% w grupie 2. W przypadku współczynnika Tier 1 nastąpił spadek z poziomu 12,6% do 7,9% dla grupy 1 oraz z 12,2% do 8,7% dla grupy 2. Ostatnia zaprezentowana na wykresie kategoria – współczynnik adekwatności kapitałowej dla całkowitych kapitałów – uległa obniżeniu z 14,7% do 8,8% w grupie 1 oraz z 15% do 10,3% w grupie 2. Przytoczone wyniki wskazują na lepsze dostosowanie się mniejszych banków do nowych uregulowań, z zastrzeżeniem, że w obu grupach omawiane współczynniki powinny ulec poprawie. Na przykład wskaźnik CET1 został spełniony przez 93% badanych banków z grupy 1 oraz 95% z grupy 2. Gdyby jednak uwzględnić

zabezpieczający bufor kapitałowy, wskaźniki te spadają odpowiednio do 63% oraz 83%.

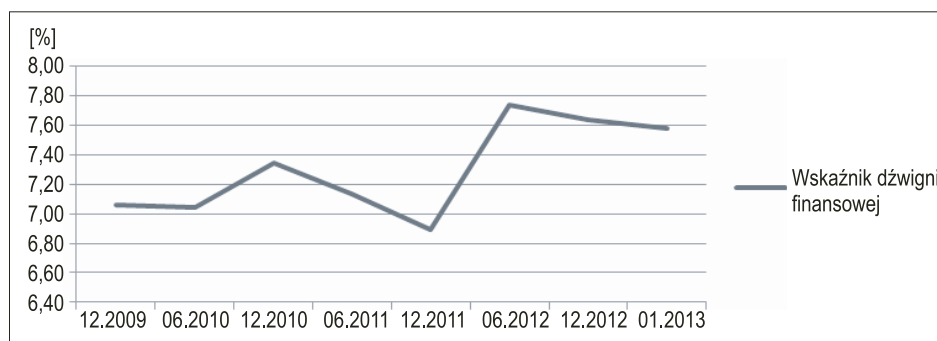
Rysunek 1. Zmiana wielkości średnich współczynników wypłacalności przy przejściu od uregulowań Bazylea II do Bazylea III z podziałem na grupy banków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [EBA, 2013].

Jeszcze gorzej niż w przypadku współczynnika wypłacalności wygląda spełnienie norm współczynnika dźwigni kapitałowej. Średnia dla badanej grupy 1 wyniosła 3%, czyli zrównała się z minimalnym wskazanym poziomem wskaźnika. Tylko 56% banków z grupy 1 przekroczyło jednak ten próg. Reszta uzyskała poziom lewarowania powyżej 33,3. Wynik drugiej grupy, choć trochę lepszy (średnia 3,6%, 24% banków poniżej limitu wskaźnika), również wskazuje na konieczność delewarowania prowadzonej działalności. Badanie nie dało natomiast pełnej odpowiedzi co do krótkoterminowej płynności europejskiego sektora bankowego. Ze względu na zmiany w wyliczaniu współczynnika LCR, wprowadzone w styczniu 2013 r., EBA nie uzyskała od banków wystarczających danych do przeprowadzenia analizy płynności krótkoterminowej. W przypadku płynności długoterminowej z kolei obu grupom udało się zbliżyć do minimalnej wartości oczekiwanej przez prawodawcę (grupa 1 – 94%, grupa 2 – 99%).

Również w Polsce, na zlecenie Związku Banków Polskich [PwC, 2011] oraz Komisji Nadzoru Finansowego [Jakubiak, 2012], przeprowadzono badania wpływu implementacji uregulowań Bazylea III na sytuację sektora bankowego. Wyniki analiz wskazały na lepsze przygotowanie banków polskich do przyjęcia nowych uregulowań Komitetu Bazylejskiego. W badaniu przeprowadzonym przez

PricewaterhouseCoopers wszystkie banki spełniły minimalne wymagania co do poziomu całkowitego współczynnika wypłacalności, który ukształtował się na poziomie 12,77%. Oznaczało to spadek wobec wyliczeń dla regulacji Bazylea II o 0,27 p.p. Również wysoko ukształtowała się wartość współczynnika CET1, którego średnia oscylowała w granicach 11%. Jego minimalną wartość osiągnęły wszystkie banki biorące udział w badaniu. Podobnie było po uwzględnieniu bufora zabezpieczającego. Po uwzględnieniu bufora antycyklicznego – w maksymalnej planowanej wielkości 2,5% – 11 bankom nie udało się jednak spełnić tych wymagań. Porównując zatem przygotowanie europejskiego oraz polskiego sektora bankowego na przyjęcie nowych metod oraz limitów dotyczących współczynników wypłacalności, można stwierdzić, że w przeciwieństwie do krajów przebadanych przez EBA Polska jest gotowa na ich wprowadzenie nawet w 2013 r. Okres przejściowy natomiast, proponowany przez władze europejskie implementujące regulacje, powinien pozwolić przygotować się na nie wszystkim bankom, również tym, które obecnie nie poradziły sobie z udźwignięciem bufora antycyklicznego. W podobnym stopniu Polska przygotowana jest również na przyjęcie wskaźnika dźwigni finansowej, co pokazuje rysunek 2.

Rysunek 2. Dynamika kształtowania się wskaźnika dźwigni finansowej polskich banków komercyjnych (grudzień 2009 r. – styczeń 2013 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [KNF, 2013].

Można zaobserwować, że nawet wtedy, gdy zaczynała się dopiero rodzić koncepcja Bazylea III, a także w kolejnych latach, gdy nabierała ona konkretnych kształtów, banki polskiego sektora już spełniały normy powstających wówczas regulacji dotyczących wskaźnika dźwigni finansowej. Wspomniany współczynnik na początku badanego okresu kształtował się na poziomie nieco przekraczającym 7% i pomimo okresowych wahań w ciągu trzech lat zwiększył jeszcze swoją wartość do 7,58% w styczniu 2013 r. Oznacza to lewar na poziomie około 13, co sprawia, że wynik ten jest ponad dwa razy lepszy niż osiągnięty zarówno przez

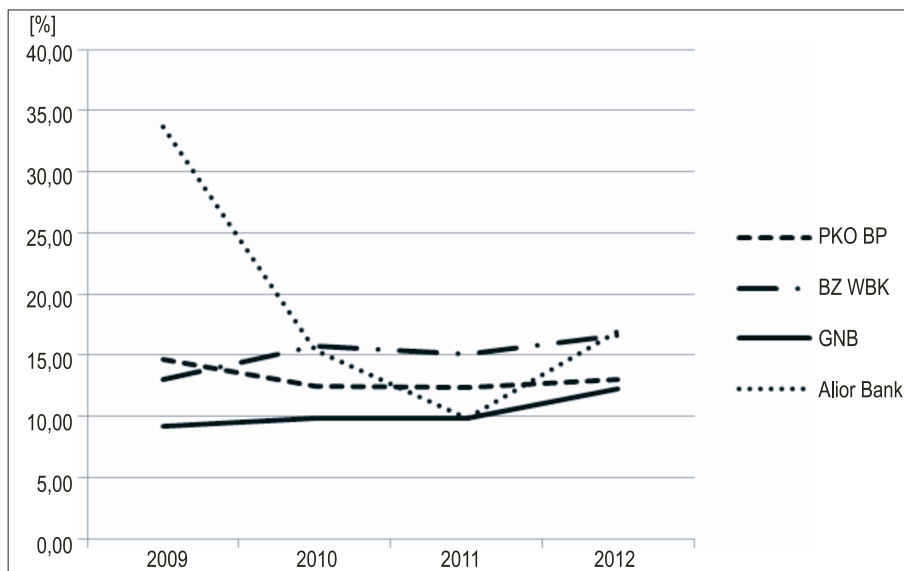
pierwszą, jak i drugą grupę banków badanych przez EBA. Niestety gorzej wyglądają współczynniki płynności. Pomiaru LCR dokonano, zanim postanowiono wprowadzić zmiany w szacowaniu współczynnika. Wówczas, przy trudniejszych do spełnienia normach, w badaniu ZBP wymaganego minimum nie osiągnęło 11 spośród 33 banków, w badaniu Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego było to natomiast 14 z 44 banków. Istnieje prawdopodobieństwo, że złagodzenie regulacji i zwiększenie puli płynnych aktywów zaliczanych do tych najwyższej jakości zwiększy liczbę banków spełniających wymagania regulatora. Z kolei jeśli chodzi o współczynnik NSFR, analiza PwC dostarczyła wyniki zbliżone do zaprezentowanych przez EBA, UKNF natomiast w badanej przez siebie grupie uzyskał rezultat na poziomie 107%, co oznacza przekroczenie minimalnych zakładanych wymagań. Dodatkowo, należy spojrzeć na niewykorzystany potencjał polskiego rynku finansowego, jeśli chodzi o stabilne finansowanie długoterminowe. Długoterminowe wskaźniki płynności poprawić mogłoby rozwinięcie funkcjonującego w Polsce, lecz mało aktywnego, rynku listów zastawnych. Ze względu na swój charakter można je stosować zarówno jako płynne aktywa wysokiej jakości wykorzystywane do wyliczania współczynnika LCR, jak i finansowanie stabilne podwyższające wskaźnik NSFR. W tym celu należy zmienić uregulowania prawne i podatkowe obowiązujące w Polsce. UKNF powołał specjalny zespół, mający przygotować pakiet rozwiązań, który wspomógłby stymulację polskiego rynku listów zastawnych. Efektem pracy specjalistów skupionych wokół projektu był raport wydany na początku 2013 r. [KNF, 2013]. Jeśli wprowadzenie zaproponowanych w nim rozwiązań przyniesie oczekiwane rezultaty, to polskie banki powinny łatwiej dostosować się do minimalnych wartości współczynników płynności. Trudniejsze zadanie natomiast czeka banki z krajów, w których takie rozwiązania już przyjęto, a mimo to nie spełniają one zalecanych progów ostrożnościowych. Oznacza to, że ich zarządzający będą musieli poszukać innych rozwiązań swoich problemów z płynnością finansową.

3. Przygotowania do wprowadzenia uregulowań Bazylea III na przykładzie wybranych banków polskich

Przygotowanie takiej instytucji finansowej jak bank do wprowadzenia nowych uregulowań Komitetu Bazylejskiego wymaga dokładnej znajomości prowadzonej instytucji. Należy przy tym przyjąć indywidualne podejście, ponieważ bank, w zależności od posiadanej struktury własnościowej oraz stopnia ukształtowania pozycji na rynku, wymagać może różnych zabiegów, które ostatecznie doprowadzą do spełnienia norm Bazylea III. Zdaniem autora, obiektami, na przykładzie których można ukazać takie zróżnicowanie, są: Bank PKO BP, Bank

Zachodni WBK, Getin Noble Bank oraz Alior Bank. Instytucje te różnią się między sobą m.in. historią i rodzajem inwestora dominującego w spółce, różnice te prowadzą zaś do innego przygotowywania się do wypełnienia norm kapitałowych, które wejdą w życie po przyjęciu przez Parlament Europejski dyrektywy CRD IV oraz rozporządzenia CRR. Krótką analizę oparto na porównaniu kształtowania się norm współczynników wypłacalności oraz wskaźników dźwigni finansowej. Wraz z omówieniem kształtowania się wspomnianych wielkości wskazane zostaną kroki podjęte przez poszczególne instytucje w celu dostosowania swych finansów do nowych regulacji.

Kształtowanie się współczynników wypłacalności wspomnianych banków przedstawia rysunek 3. Zwraca uwagę duża zmienność współczynnika dla Alior Banku, spowodowana tym, że jako nowy bank Alior (powstał w 2008 r.) w 2009 r. posiadał dość dużą ilość kapitałów w stosunku do aktywów ważonych ryzykiem, które udało mu się pozyskać. Z czasem aktywa te ulegały zwiększeniu przy jednoczesnym zmniejszaniu się kapitałów, od których odpisywano straty. W ten sposób współczynnik wypłacalności obniżył się z poziomu 33,64% w 2009 r. do 9,83% w 2011 r. Świadomość, że stopniowe dostosowywanie się do uregulowań dotyczących adekwatności kapitałowej to obowiązek, sprawiła, że konieczne stało się pozyskanie dodatkowej ilości kapitałów. Rozwiązaniem problemu okazała się

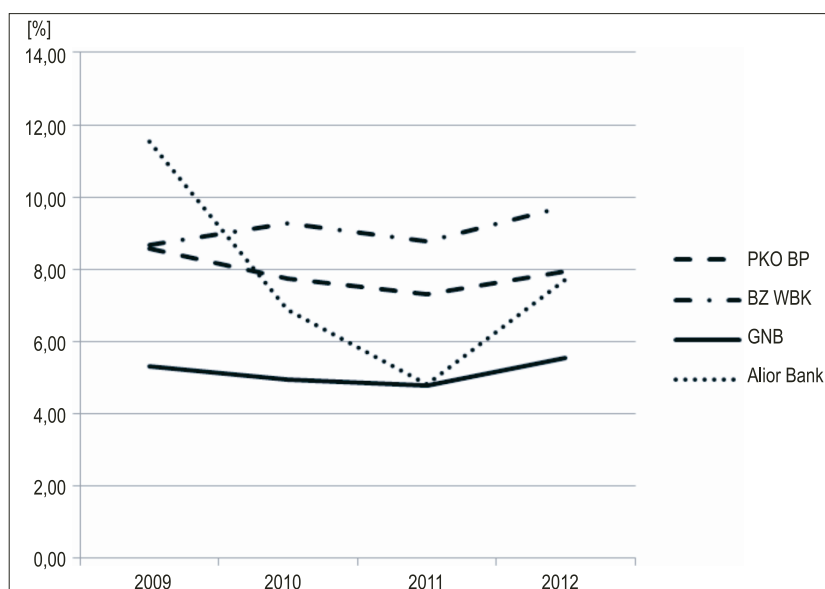
Rysunek 3. Zestawienie zmienności współczynników wypłacalności PKO BP, BZ WBK, GNB oraz Alior Banku w latach 2009–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [PKO BP S.A., 2009, 2010, 2011; GNB S.A., 2009, 2010, 2011, 2012; BZ WBK S.A., 2009, 2010, 2011, 2012; Alior Bank SA, 2009, 2010, 2011, 2012].

publiczna emisja akcji, która zapewniła Alior Bankowi wzrost wskaźnika do bezpiecznego poziomu 17%. Innym bankiem, który również skorzystał z emisji akcji dla poprawy swojej sytuacji, był Getin Noble Bank (GNB). Rozwój Grupy w latach 2009–2012, związany m.in. z przejściem nierentownego Allianz Bank Polska, mógł obniżyć współczynnik wypłacalności, władze GNB podjęły jednak krok, który nie tylko umożliwił zmniejszenie koniecznego do opłacenia przez bank podatku, ale również zwiększył jego współczynnik wypłacalności do 12,2% na koniec 2012 r. Otóż przy połączeniu z Allianz Bankiem to właśnie na niego przeniesiono majątek banku, którego nazwa została zmieniona na Getin Noble Bank. Wykorzystano dzięki temu tarczę podatkową powstałą w wyniku ponoszonych przez Allianz Bank strat. Przeprowadzone działania doprowadziły do przeniesienia większości działalności Getin Holdingu na dotychczas notowaną na giełdzie spółkę – Getin Holding. Natomiast główna działalność bankowa znalazła się w spółce Getin Noble Bank, która dzięki emisji akcji podniosła swój współczynnik wypłacalności do bezpiecznego, wskazanego wcześniej poziomu.

Ze względu na charakter struktury właścicielskiej działania władz PKO BP nie zawsze uznać można za racjonalne i korzystne dla banku. Choć jego kapitały w badanym okresie wzrastały, to jednak wzrost ten mógłby być większy. Powodem jego ograniczenia były wypłaty części zysku banku ze względu na decyzje podjęte przez głównego akcjonariusza, czyli Skarb Państwa. Jednocześnie dla poprawy bazy kapitałowej dokonano dodatkowej emisji akcji. Działania prowadzące do zwiększania kapitałów były konieczne przede wszystkim ze względu na wzrastającą wielkość aktywów, co z kolei wiązało się z chęcią wykorzystania wzrastającej marży spowodowanej ograniczeniem akcji kredytowej banków z dominującym kapitałem zagranicznym. Utrzymanie odpowiedniej proporcji między wzrostem aktywów i kapitałów umożliwiło PKO BP uzyskanie na koniec 2012 r. stabilnego poziomu współczynnika wypłacalności 13,07%. Z kolei BZ WBK okazał się właśnie jednym z tych banków, które w okresie kryzysu finansowego ograniczyły akcję kredytową. W połączeniu ze wzrostem kapitałów pozwoliło to zwiększyć współczynnik wypłacalności z niecałych 13% w 2009 r. do 16,59% w 2012 r. Oczywiście, gdyby obliczyć łączny współczynnik dla BZ WBK oraz łączącego się z nim Kredyt Banku, wartość ta spadłaby do 15,06%. I tak oznaczałoby to jednak bardzo dobrą sytuację kapitałową spółki.

Analizując rysunek 4, można zwrócić uwagę na podobną tendencję jak w przypadku współczynnika wypłacalności. Działania podjęte przez banki wpłynęły na utrzymanie niskiego stopnia lewarowania polskich instytucji. W osiągnięciu przez polskie banki tak dobrych wyników dużą rolę odegrała Komisja Nadzoru Finansowego. Po pierwsze, w 2008 r. wydała ona Rekomendację S II [KNF, 2008], która ograniczyła kredytowanie w walutach obcych. Po drugie, prowadziła politykę ograniczającą wypłaty zysków udziałowcom. Przykładem takiego działania

Rysunek 4. Dynamika kształtowania się wskaźnika dźwigni finansowej dla PKO BP, BZ WBK, GNB oraz Alior Banku w latach 2009–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [PKO BP S.A., 2009, 2010, 2011; GNB S.A., 2009, 2010, 2011, 2012; BZ WBK S.A., 2009, 2010, 2011, 2012; Alior Bank SA, 2009, 2010, 2011, 2012].

jest kolejne już tym razem, przyjęte na rok 2013, stanowisko w sprawie wypłaty dywidend akcjonariuszom [KNF, 2012]. Ogranicza ono wypłatę zysków do banków, które za poprzedni rok uzyskały współczynnik wypłacalności powyżej 12% oraz Tier 1 powyżej 9%. Ponadto prognozy w wyniku testów warunków skrajnych [Sokół, 2012] również muszą spełnić wskazane limity. Ostatnim warunkiem, z którego banki muszą się wywiązać, by wypłacić dywidendę, jest uzyskanie średniej oceny BION (badanie i ocena nadzorcza) na poziomie wyższym niż 2,5. Jeśli warunki te zostaną spełnione, możliwa jest wypłata zysków do 75% ich wysokości. Jeśli nie, 100% zysków przeznaczają się na poprawę bazy kapitałowej. Prowadzenie takiej polityki przez polski nadzór finansowy umożliwia poprawę jakości kapitałów polskich banków, chroniąc część z nich przed odpływem zysków za granicę. Chociaż bowiem formalnie mamy do czynienia ze swobodą transferu kapitału w ramach UE, to jednak krajowy nadzór finansowy może zalecić zatrzymanie części zysków w ramach stabilizacji sytuacji spółki. Gdyby doszło do przyjęcia planowanej w ramach Wspólnoty unii bankowej, nadzór stałby się międzynarodowy, a wprowadzenie tego rodzaju ograniczeń niemożliwe.

4. Unia bankowa i jej możliwe konsekwencje dla polskiego sektora bankowego

Utworzenie unii bankowej zaproponował przewodniczący Komisji Europejskiej, José Manuel Barroso. Koncepcja, ogłoszona 23 maja 2012 r. na posiedzeniu Rady Europejskiej, po licznych konsultacjach przybrała kształt oparty na tzw. zintegrowanych ramach finansowych, które objąć mają:

- „jednolity europejski system nadzoru bankowego,
- europejski system gwarantowania depozytów,
- europejski system restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków” [OIDE, 2013].

Na dzień 19 kwietnia 2013 r. prace konsultacyjne dotyczyły głównie wspólnego nadzoru finansowego. Zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami, na czele europejskiego nadzoru miałby stanąć Europejski Bank Centralny, który swą kontrolę sprawowałby nad największymi europejskimi bankami. Wersja dotycząca kontroli wszystkich banków, promowana m.in. przez Francję przy wyraźnym sprzeciwie Niemiec, doprowadziła natomiast do opóźnienia we wprowadzeniu jednolitego nadzoru z planowanego 1 marca 2014 r. nawet do 2015 r. [Szpringer, 2013].

Podjmując decyzję o ewentualnej obecności Polski w unii bankowej, należy zastanowić się nad skutkami jej wprowadzenia w naszym kraju. Ustalenie, że nadzorem objęte zostaną trzy największe banki w Polsce, sprawi, że pod ogólnym nadzorem znajdzie się m.in. PKO BP. Na chwilę obecną trudno stwierdzić, jak sytuacja taka wpłynie na pozycję największego polskiego banku. Większe niebezpieczeństwo wiąże się natomiast z bankami zagranicznymi, które obecne są w Polsce poprzez spółki córki. Sprawowanie jednolitego nadzoru w skali całej UE sprawi, że rozwiązania Bazylea III rozważane będą na poziomie całej grupy, co rodzi niebezpieczeństwo przesuwania środków z dobrze prosperujących polskich oddziałów do zagranicznych centrali. Takie próby podejmowano już w czasie kryzysu lat 2007–2009 oraz podczas późniejszego europejskiego kryzysu zadłużenia, zablokowane zostały jednak wówczas przez zdecydowane działania krajowego nadzoru finansowego. Po wstąpieniu Polski do unii bankowej decyzję o takich ograniczeniach musiałby podjąć nadzór ogólnoeuropejski, w którym przewagę posiadać będą państwa, w których znajdują się centrale banków zagranicznych działających w Polsce. Może więc dojść do tego, że w najtrudniejszym momencie polska gospodarka zostanie osłabiona przez zmniejszenie ilości dostępnego kapitału. Przeciwno przystąpieniu Polski do unii bankowej przemawiają także analizy przeprowadzone przez Dirka Schoenmakera i Arjena Siegmanna [2013], dotyczące skutków ratowania 25 największych banków unijnych. Wyniki badań wskazują, że obok Niemiec to Polska poniosłaby największe koszty wpro-

wadzenia mechanizmu ratowania banków. Udział w pakiecie ratunkowym, uzależniony od wielkości PKB oraz populacji kraju, sprawia, że przy braku polskiego banku w grupie 25 największych przedstawicieli branży udział w unii bankowej jest dla Polski bardzo niekorzystny. Co ciekawe, ze względu na prowadzoną politykę Szwecja i Wielka Brytania, które byłyby jednymi z największych beneficjentów mechanizmu ratunkowego, nie są zainteresowane udziałem w unii.

Istnieją jednak argumenty przemawiające za udziałem Polski w unii bankowej. Jednym z nich jest fakt, że po wstąpieniu do strefy euro, które ze względu na postanowienia traktatu akcesyjnego prędzej czy później nastąpi, Polska i tak stanie się członkiem unii bankowej. Oznacza to, że będzie musiała podporządkować się stworzonym wcześniej regulacjom, na które ze względu na nieuczestniczenie w systemie w okresie ich powstawania będzie miała mniejszy wpływ. Wynika z tego, że podjęcie decyzji o przynależności do unii bankowej mogłoby pomóc w ustaleniu takich jej warunków, które również dla Polski byłyby korzystne. W obecnej sytuacji gospodarczej, przy braku wspólnej waluty, głos naszego kraju w tworzonych strukturach byłby jednak na tyle słaby, że ewentualne korzyści mogłyby okazać się zbyt kosztowne. Przy braku większych problemów ze spełnieniem przez Polskę wymogów uregulowań Bazylea III oraz przy stosunkowo niewielkim udziale aktywów banków do PKB, który inaczej niż w większości krajów europejskich nie przekracza 100%, wejście do unii bankowej wydaje się dla Polski i jej bezpieczeństwa finansowego zbędne. Może działanie takie zwiększyłoby jej wiarygodność w oczach inwestorów międzynarodowych, poświęcenie niezależnego nadzoru finansowego, jakim jest Komisja Nadzoru Finansowego, mogłoby się jednak okazać zbyt kosztownym sposobem poprawy wizerunku.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy wskazują na silną pozycję polskiego sektora bankowego, który posiada bezpieczną strukturę aktywów oraz kapitałów. Takiego samego wniosku nie można niestety wysunąć w przypadku całego sektora bankowego krajów UE, od którego przystosowanie się do uregulowań Bazylea III będzie wymagało dużo większego zaangażowania. Konieczność zdobycia przez banki znacznych kapitałów najwyższej jakości sprawi, że najbliższe lata mogą dla nich prowadzić do kolejnych emisji akcji bądź też ograniczenia zakresu działalności w celu zmniejszenia stanu aktywów i zobowiązań pozabilansowych ważonych ryzykiem. Ze względu na niskie tempo rozwoju gospodarczego poprawa ich sytuacji kapitałowej może być utrudniona, gdyż gromadzenie aktywów na poczet m.in. buforów kapitałowych zaleca się w okresie dobrej koniunktury gospodarczej. Należy więc docenić działania Komisji Nadzoru Finansowego, która korzy-

stając ze stosunkowo łagodnego przejścia Polski przez kryzys gospodarczy, nie zaprzestała działań prowadzących do poprawy bazy kapitałowej polskich banków. Dzięki temu, w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej, nasz sektor bankowy jest przygotowany na absorbowanie ewentualnych strat finansowych dużo lepiej niż systemy bankowe większości krajów europejskich. Również ze względu na tę zdrową sytuację finansów polskich banków, zdaniem autora, niekorzystne byłoby uczestnictwo naszego kraju w strukturach unii bankowej. Możliwe problemy wynikające z braku stabilności systemów bankowych innych krajów mogłyby kosztować Polskę nieproporcjonalnie dużo w stosunku do ewentualnych korzyści wynikających z lepszego postrzegania przez inwestorów krajów należących do unii. Pomimo to Polska powinna aktywnie uczestniczyć w dalszych pracach nad tworzeniem unii bankowej, by postarać się zoptymalizować jej założenia w stosunku do własnych oczekiwań. Wydaje się, że dalsze prace nad unią bankową i jej kolejnymi elementami mogą opóźnić wprowadzenie dyrektywy CRD IV oraz rozporządzenia CRR. Należy pamiętać, że każdy dzień opóźnień sprawia, że przepisy opracowane i przystosowane do obecnej sytuacji gospodarczej będą się dezaktualizować (tworzenie nowych instrumentów finansowych nieuwzględnianych przy powstawaniu uregulowań Bazylea III może zagrozić ich skuteczności). Już teraz odroczenie ostatecznego wprowadzenia pełnych regulacji do 1 stycznia 2019 r. rodzi ryzyko, że gdy uregulowania te wejdą w życie, będą ponownie wymagały dużych zmian, a co za tym idzie kolejnych przeciągających się negocjacji. Wszystko to odbywać się będzie ze szkodą dla sytuacji gospodarczej, dlatego też autor żywi nadzieję, że w najbliższym czasie uda się wypracować międzynarodowe porozumienie, które pozwoli wprowadzić uregulowania Bazylea III do prawodawstwa krajów UE.

Bibliografia

- Alior Bank SA, 2009, *Adekwatność kapitałowa i zasady zarządzania ryzykiem w Alior Bank SA wg stanu na dzień 31 grudnia 2009 roku*, www.aliorbank.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Alior Bank SA, 2010, *Adekwatność kapitałowa i zasady zarządzania ryzykiem w Alior Bank SA wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku*, www.aliorbank.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Alior Bank SA, 2011, *Adekwatność kapitałowa i zasady zarządzania ryzykiem w Alior Bank SA wg stanu na dzień 31 grudnia 2011 roku*, www.aliorbank.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Alior Bank SA, 2012, *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupy Kapitałowej Alior Banku Spółki Akcyjnej za rok zakończony 31 grudnia 2012 roku*, www.aliorbank.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Bank for International Settlements, 2013, *Basel III. The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools*, www.bis.org [dostęp: 13.04.2013].
- BZ WBK S.A., 2009, *Informacja w zakresie adekwatności kapitałowej Grupy Kapitałowej Banku Zachodniego WBK S.A. na dzień 31 grudnia 2009 roku*, www.bzwbk.pl [dostęp: 12.04.2013].
- BZ WBK S.A., 2010, *Informacja w zakresie adekwatności kapitałowej Grupy Kapitałowej Banku Zachodniego WBK S.A. na dzień 31 grudnia 2010 roku*, www.bzwbk.pl [dostęp: 12.04.2013].

- BZ WBK S.A., 2011, *Informacja w zakresie adekwatności kapitałowej Grupy Kapitałowej Banku Zachodniego WBK S.A. na dzień 31 grudnia 2011 roku*, www.bzwbk.pl (dostęp: 12.04.2013).
- BZ WBK S.A., 2012, *Raport roczny 2012 Grupy Kapitałowej Banku Zachodniego WBK S.A.*, www.bzwbk.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Cournede B., Slovik P., 2011, *Macroeconomic impact of Basel III*, OECD Economics Department Working Papers no. 844, OECD Publishing.
- EBA, 2013, *Basel III monitoring exercise – Results based on data as of 30 June 2012*, European Banking Authority, 19 March.
- European Commission, 2011a, *Commission Staff working paper – impact assessment, Accompanying the document Regulation of the European Parliament and the Council on prudential requirements for the credit institutions and investment firms*, European Commission, Brussels.
- European Commission, 2011b, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie warunków podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi i zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie dodatkowego nadzoru nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń oraz przedsiębiorstwami inwestycyjnymi konglomeratu finansowego*, Komisja Europejska, Bruksela.
- European Commission, 2011c, *Komunikat prasowy Komisji Europejskiej z dnia 20 lipca 2011 r.*
- GNB S.A., 2009, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) w Getin Noble Bank S.A. wg stanu na dzień 31 grudnia 2009 roku*, www.gnb.pl [dostęp: 12.04.2013].
- GNB S.A., 2010, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) w Getin Noble Bank S.A. wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku*, www.gnb.pl [dostęp: 12.04.2013].
- GNB S.A., 2011, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) w Getin Noble Bank S.A. wg stanu na dzień 31 grudnia 2011 roku*, www.gnb.pl [dostęp: 12.04.2013].
- GNB S.A., 2012, *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe Grupa Kapitałowa Getin Noble Bank S.A. za rok zakończony dnia 31 grudnia 2012 roku wraz z opinią niezależnego biegłego rewidenta*, www.gnb.pl [dostęp: 12.04.2013].
- Jakubiak A., 2012, *Wpływ Bazylei III i innych nowych regulacji unijnych i polskich na politykę kredytową i sytuację instytucjonalną sektora bankowego w Polsce*, Warszawa.
- Kasiewicz S., Kurkliński L., 2012, *Szok regulacyjny a konkurencyjność i rozwój sektora bankowego*, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa.
- KNF, 2008, *Rekomendacja S (II) dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie*, Warszawa.
- KNF, 2012, *Stanowisko KNF w sprawie polityki dywidendowej instytucji finansowych*, Warszawa, 28 listopada.
- KNF, 2013, *Raport z pracy Grupy ds. emisji listów zastawnych przez banki*, www.knf.gov.pl [dostęp: 16.04.2013].
- OIDE, 2013, *Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej*, <http://oide.sejm.gov.pl/> [dostęp: 19.04.2013].
- PKO BP S.A., 2009, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) Grupy Kapitałowej Powozecznej Kasy Oszczędności Banku Polskiego Spółki Akcyjnej wg stanu na dzień 31 grudnia 2009 roku*, www.pkobp.pl [dostęp: 17.04.2013].

- PKO BP S.A., 2010, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) Grupy Kapitałowej Powszechnej Kasy Oszczędności Banku Polskiego Spółki Akcyjnej wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku*, www.pkobp.pl [dostęp: 17.04.2013].
- PKO BP S.A., 2011, *Adekwatność kapitałowa i zarządzanie ryzykiem (Filar III) Grupy Kapitałowej Powszechnej Kasy Oszczędności Banku Polskiego Spółki Akcyjnej wg stanu na dzień 31 grudnia 2011 roku*, www.pkobp.pl [dostęp: 17.04.2013].
- PwC, 2011, *Podsumowanie wyników ilościowego badania wpływu Bazylei III na polski sektor bankowy*, grudzień, www.zbp.pl [dostęp: 17.04.2013].
- Schoenmaker D., Siegmann A., 2013, *Winners of a European banking union*, <http://www.voxeu.org> [dostęp: 19.04.2013].
- Sokół J., 2012, *Skuteczność stress-testów jako narzędzia pomiaru ryzyka*, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 31, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Suttle P., 2011, *Measuring the cumulative economic impact of Basel III*, Institute of International Finance, www.iif.com [dostęp: 15.04.2013].
- Szpringer Z., 2013, *Unia bankowa*, Infos, nr 8, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Tylińska J., Zygierewicz M., 2012, *Raport o sytuacji ekonomicznej banków BANKI 2011*, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa.